

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІНТЕГРАЦІЇ ТА КООПЕРАЦІЇ В АПК
УКРАЇНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ**
**STATE SUPPORT OF INTEGRATION AND COOPERATION IN
AGRICULTURAL COMPLEX 01 UKRAINE: FOREIGN EXPERIENCE AND MAIN
DIRECTIONS OF DEVELOPMENT**

Тетяна ЛУНКІНА,

кандидат економічних наук,

Миколаївський національний аграрний університет

Tetyana LUNKiNA,

PhD Economics, Mykolayiv National Agrarian University

Євгенія ПАВЛЮК,

Миколаївський національний аграрний університет

Evgeniya PAVLYUK,

Mykolayiv National Agrarian University

Ефективність функціонування агропромислового сектора багато в чому визначається характером системних відносин і налагодженістю стійких зв'язків між суб'єктами аграрного ринку, що об'єктивно відображається у встановленні й динамічному розвитку економічних зв'язків та відносин на засадах кооперації та інтеграції.

Система показників, що виражають результативність виробництва в цілому по об'єднанню, враховує ефект, отриманий не при виробництві та переробці окремо, а ефект виробництва кінцевого продукту. Неминуче постає питання про необхідність формування інтегрованих структур як однієї з основних можливостей підвищення ефективності діяльності АПК в цілому. В умовах спаду агропромислового виробництва на тлі загальної економічної кризи інтеграція та кооперація не можуть розвиватися швидкими темпами, але вони стають одним з потужних факторів його підйому.

The system of indicators that express production efficiency in the whole,

taking into account the effect which had been obtained out of the production and processing but the effect of the final product producing. The question about the necessity of forming integrated structures as one of the major opportunities to improve the efficiency of agriculture in general arises raises inevitably. With the decline of agricultural production on the background of the general economic crisis, the integration and cooperation can't develop rapidly, but these processes are the powerful factors of its recovery.

Проблеми державної підтримки процесів інтеграції та кооперації в агропромисловому комплексі висвітлені в дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Однак вони залишаються актуальними з огляду на нестабільне економічне середовище, накопичення досвіду реформ, пошуки шляхів оптимізації процесів державної підтримки, бюджетного фінансування, інформаційного забезпечення.

Провідні вчені та фахівці аграрної сфери вітчизняної економіки вказують на уповільнення процесів кооперації та інтеграції у виробництві, зберіганні, переробці й реалізації продукції цієї життєво важливої галузі громадського виробництва. Багато в чому виявилися порушеними зв'язки в підсистемі виробництво - переробка, в цілому відбуваються процеси, спрямовані не на інтеграцію та кооперацію підприємств аграрно-промислового комплексу, а на їх організаційне та економічне відокремлення.

В існуючих виробничих і організаційно-економічних умовах необхідним є формування й удосконалення концепції розвитку та впровадження кооперації, горизонтальної (галузевої) та вертикальної (міжгалузевої) інтеграції аграрного виробництва переробних підприємств задля подолання негативних явищ вітчизняному агропромисловому комплексі [5].

Високоєфективне виробництво можливе лише на основі впровадження передових наукомістких технологій яку виробництві

сільськогосподарської сировини, так і при переробці, транспортуванні, зберіганні та збуті. Діяльність виробничих і переробних підприємств при цьому може бути забезпечена за рахунок кооперації підприємств-партнерів у вищій її формі - інтеграції сільськогосподарського та промислового виробництва.

У сучасних реаліях досвід організації та державного регулювання сільськогосподарського виробництва країн з розвинутою ринковою економікою може слугувати організаційно-економічною передумовою формування вітчизняного агропромислового комплексу.

In modern world the experience of organization and governmental management of agricultural production of economically highly developed countries can be an economic prerequisite for national agricultural sector's formation.

Узагальнення публікацій, присвячених державному регулюванню й варіантам формування організаційних структур сільському господарстві країн з розвинутою ринковою економікою, виявило різноманітність та значну активність цих процесів,

У більшості країн світу так чи інакше здійснюється державна підтримка діяльності кооперативних та інтеграційних організацій. Звісно, ступінь і види державної підтримки залежать від стану законодавства та засад економічної безпеки їх діяльності. Фактично держава контролює організацію інтегрованого виробництва в галузях сільського господарства з метою оптимального розподілу фінансового ризику між усіма учасниками продовольчих ринків на основі збалансованого врахування їх економічних інтересів. Для реалізації цього принципу використовується система економічних важелів - податки, кредити, різні субсидії, програми підтримки, що дозволяє ефективно регулювати їх взаємини, формувати основу стабільності ринкових відносин в аграрному виробництві та забезпечувати гармонійний сталий розвиток всього агропромислового

комплексу.

In most countries of the world the state support of cooperative and integration organizations is realized somehow. Certainly, the extent and types of governmental support depends on the state system of law and principles of its economic security. In fact, the government controls the management of integrated agricultural productions in order to optimize the distribution of financial risks among all participants of the food market taking into account their economic interests. For the realization of this principle the system of economic levers is used among which there

Досліджено зарубіжний досвід підтримки процесів інтеграції та кооперації. Запропоновано систему організаційно-економічних заходів державної підтримки інтеграції підприємств агропромислового комплексу. Проаналізовано сучасний стан та законодавчо-нормативну базу щодо підтримки розвитку кооперації. Визначено основні напрями подальшої державної підтримки та фінансування інтеграційних процесів у вітчизняному АПК.

The foreign experience of integration and cooperation support is researched. The system of economic and organizational measures of governmental support of agricultural enterprises integration is proposed. The modern position and legislative base of cooperation support are analyzed. The main directions of further state financial support of national agricultural sector's integration are defined. are taxes, loans, various subsidies and support programs, it gives an opportunity to make an efficient control of their cooperation, form the stable base for market relations in agrarian industry, and provide the harmonic development of agricultural sector in the whole.

Основу державної підтримки відносин інтеграції та кооперації у країнах з ринковою економікою становить пільгове кредитування й бюджетне фінансування процесів інтеграції та формування кооперативних утворень.

Асоціації сільськогосподарського кредитування та інші джерела фінансування капітальних і поточних витрат сільськогосподарських товаровиробників у розвинутих країнах становлять структуру, яка враховує широке коло можливих ситуацій.

Так, в Англії в законодавчому порядку створений спеціальний фонд для кредитування виробничих кооперативів. В Англії, Франції, Іспанії відомі численні випадки, коли органи державної влади надають фінансову допомогу працюючим для викупу призначених до закриття збиткових підприємств і перетворення їх на кооперативи. Значну підтримку кооперативам надають з тих же причин і органи місцевого самоврядування. У ряді країн кооперативи включені в механізм державного регулювання економіки, що використовується, зокрема, з метою ослаблення економічних і соціальних суперечностей.

У США фермери і власники ранчо користуються багатьма джерелами кредитування. Кращий вибір залежить від типу необхідного кредиту і стану справ підприємця. При цьому слід знати альтернативні джерела кредитів, їх вимоги, враховувати особливості діяльності різних кредиторів.

Система фермерського кредиту - це об'єднання кооперативів фермерів під керівництвом Адміністрації у справах фермерського кредиту (федерального агентства), створена урядом для задоволення потреб у сільськогосподарському кредитуванні. Позики видають кооперативи на місцях, якими володіють і керують позичальники-фермери. Уряд також здійснює контроль і нагляд за діяльністю кооперативів, надає фінансову та консультаційну допомогу, відшкодовує витрати товаровиробників при створенні цієї системи [1].

Масштабність проблем сільського господарства загалом та величезні інвестиції для їх вирішення можливі тільки при державній підтримці й проведенні протекціоністської політики щодо вітчизняного

агропромислового комплексу. Тому вважаємо, що здійснення державного регулювання та фінансування агропромислового комплексу можливе за двома основними напрямками:

1) непрямі заходи, що включають регулювання ринку аграрної продукції та підтримку переробних підприємств;

2) пряма підтримка аграрних господарств, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва й забезпеченню доходів, достатніх для розширеного відтворення в галузі.

Нами запропоновано організаційно-економічні заходи щодо державного регулювання та підтримки вітчизняного агропромислового комплексу, реалізація яких може втілюватися як на регіональному, так і на державному рівні (див. рис.).

Важливу роль в ефективному функціонуванні виробничих підприємств у складі інтеграційних об'єднань мають закупівельні ціни. Адже часто виникає ситуація, коли ціни на вироблену сільськогосподарську продукцію на порядок нижчі від цін на продукти її переробки. Тому для підтримки цін на рівні, достатньому для забезпечення рентабельності виробництва, державним органам, на нашу думку, найбільш доцільно використовувати політику компенсації виробничих витрат, тобто різниці між розрахунковими цінами й середніми витратами, що сприятиме зниженню собівартості виробництва аграрної продукції і не призведе до зростання цін на неї. Для отримання рівня рентабельності, що забезпечує розширене відтворення, варто запроваджувати компенсацію виробничих витрат у розрахунку на 1 га посівів або на 1 ц виробленої сільськогосподарської продукції.

Значна сума компенсаційних виплат, на нашу думку, має бути виділена за рахунок бюджетних коштів задля забезпечення нормального рівня прибутку для простого відтворення. Компенсацію транспортних витрат доцільно здійснювати за рахунок коштів промислових підприємств,

інфляційних процесів - за рахунок короткострокових кредитів банків, а розширення виробництва - за рахунок залучення коштів інвесторів. Фінансування всіх цих витрат повинно перебувати під контролем і при безпосередній участі держави.

Держава може впливати на розвиток ринку аграрної продукції за допомогою підтримки переробних підприємств, здійснюючи квотування й ліцензування їх діяльності, виділяючи субсидії для підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках з метою зростання ефективності функціонування сировинної зони та згладжування сезонності її пропозиції на ринку, надаючи податкові пільги щодо суми прибутку, виділеної на технічну модернізацію переробних підприємств та їх сировинних зон, підтримуючи формування навколо виробників інтегрованих об'єднань.

У ціновій політиці велике значення мають розрахункові ціни, що встановлюються державою для обґрунтування фінансування, кредитування, оподаткування, страхування сільськогосподарських товаровиробників. Доцільно було б, на нашу думку, здійснювати реструктуризацію хронічно неплатоспроможних підприємств шляхом залучення в інтегровані формування через систему участі в акціонерному капіталі за ініціативою державних органів.

Формування вертикально інтегрованих структур як на районному, так і регіональному рівні відбувається при безпосередній, а точніше, переважній участі державних органів управління. У цьому полягає одна з головних особливостей розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому секторі, де в систему інтегрованих формувань залучаються промислові й торговельні компанії, які виступають інвесторами та інтеграторами,

У результаті підтримки й регулювання з боку держави можливе вирівнювання економічних умов функціонування виробничих аграрних

підприємств з різними рівнями доходів, підвищення ефективності використання обмежених фінансових ресурсів, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню ефективності діяльності агропромислового комплексу України.

Зарубіжні експерти запропонували для України таку схему фінансування, коли переробні підприємства, заготівельні організації, постачальники обладнання та пального будуть зацікавлені працювати разом при фінансуванні сільськогосподарських виробників. У такій ситуації виграють усі учасники схеми. Ця схема вже випробувана і працює в Росії на базі молочної галузі, а також у багатьох країнах із перехідною економікою.

Оскільки банки не мають досвіду у фінансуванні аграрного бізнесу, то в першу чергу свою підтримку вони готові надавати виробнику за рекомендацією переробного підприємства, яке успішно співпрацює з ним:

- при купівлі обладнання в лізинг між банком та переробним підприємством укладається угода. Якщо лізингоодержувач не зможе сплатити за рахунками, то банк ділить ризики разом із переробним підприємством. Наприклад, 20% збитків при неплатоспроможності сільгоспвиробника зобов'язується погасити переробне підприємство;

- із постачальником обладнання також укладається угода про те, що в разі неплатоспроможності сільськогосподарського товаровиробника, постачальник викупить обладнання;

- із переробним підприємством укладається угода про те, що операції щодо переробки продукції проходять через банківський рахунок клієнта і відбуватиметься погашення заборгованості. За такої схеми обчислення ризиків стає простішим.

Для фінансування поточного капіталу експерти RIAS пропонують створити в Україні фонд гарантування кредитів [7], У країнах Західної Європи такі фонди працюють вже тривалий час і накопичили чимало

досвіду, який міг би стати корисним і для нашої країни. Всі ці заходи мають активізувати процес створення кооперативних та інтеграційних об'єднань в агропромисловому комплексі, а також сприяти підвищенню ефективності функціонування вже існуючих утворень такого типу.

Рисунок. Організаційно-економічні заходи державного регулювання та підтримки АПК

*Власна розробка авторів

Таблиця 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, одиниць

Типи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	2007	2008	2009	2010	2011	2011 порівняно з 2007, %
Міжрайонні	17	18	20	25	29	158,8
Районні	255	273	298	293	308	120,7
Сільські	698	692	709	719	721	103,2
Усього	970	979	1027	1037	1058	109,0

Розраховано і побудовано на основі даних Мінагрополітики України. Дослідження довели, що за наявних умов динаміка кількості кооперативів в Україні має дуже повільне зростання (табл. 1).

Залежно від виду діяльності кооперативи поділяються на: переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні тощо. Запропонований у

Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» перелік обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів не є вичерпним. Залежно від потреб сільськогосподарських товаровиробників можуть створюватися й інші види таких кооперативів (табл. 2).

Як бачимо, більшу частку обслуговуючих кооперативів займають багатофункціональні. Так, у 2011 році їх кількість становила 475, а в 2010 - 457, тобто за рік число багатофункціональних обслуговуючих кооперативів збільшилось на 18. Нажаль, кількість переробних кооперативів протягом року зросло лише на 2 одиниці.

Основні засади державної політики щодо бюджетного фінансування розвитку процесів інтеграції та кооперації викладені у вигляді затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепції Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року (далі - Концепція) [3].

Як зазначено в Концепції, важливим напрямом розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

У цілому виконання передбачених у Концепції заходів сприятиме:

- підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок скорочення витрат на впровадження нових технологій, маркетингові, дорадчі й інші послуги;

- розвитку конкурентного середовища на аграрних ринках, оптимальному співвідношенню якості та ціни продукції;

- підвищенню економічної ефективності діяльності особистих селянських господарств і фізичних осіб, які займаються сільськогосподарським виробництвом, підвищенню рівня товарності їх продукції, зменшенню втрат підчас просування до кінцевого споживача;

- підвищенню рівня та якості життя сільського населення;

- комплексному розвитку місцевих, регіональних і

загальнодержавного аграрних ринків;

□ створенню до 2015 року не менше 10 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (у розрахунку один кооператив на два-три сільські населені пункти);

□ створенню понад 100 тис. додаткових робочих місць у сільській місцевості;

□ надходженню від сплати податків із заробітної плати та платежів до соціальних фондів у сумі 1 млрд. грн.; при цьому сума податкових пільг сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам може становити від 200 до 300 млн. грн. на рік;

□ зростанню до 2015 року обсягів виробництва продукції сільського господарства в 1,6 раза та її реалізації на аграрних ринках через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (не менше 20% їх загального товарообігу).

З метою стимулювання розвитку системи кооперації в Україні Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено зміни до Закону «Про сільськогосподарську кооперацію», а також інших законодавчих актів. Прийняття й реалізація запропонованих змін дозволяє особистим селянським господарствам зменшити власні витрати та збільшити свої доходи, отримати доступ до державної підтримки. У цілому це сприятиме збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та підвищенню рівня життя сільського населення, а отже, розбудові кооперативного руху в цілому.

Проте важливими кроками є не лише розробка законодавчої бази, цільових програм розвитку, а й створення дієвого механізму їх реалізації, який би забезпечив найефективніший розподіл бюджетних коштів та мінімальні витрати на їх реалізацію. Також необхідно звертати увагу на зв'язок державної підтримки інтеграції та кооперації з оцінкою ефективності їх використання. Тому в процесі виділення бюджетних

коштів та інших видів державної підтримки необхідно звертати увагу не лише на очікувані результати від здійснюваних заходів, а й на спричинений соціальний, економічний та виробничий ефект.

Таблиця 2. Динаміка кількості спеціалізації обслуговуючих кооперативів в Україні, одиниць

Типи обслуговуючих кооперативів	2007	2008	2009	2010	2011	2011 порівняно з 2007, %
Переробні	66	61	63	69	71	107,5
Заготівельно-збутові	143	138	136	148	138	96,5
Постачальницькі	19	24	26	29	24	126,3
Сервісні	277	275	278	285	296	106,8
Багатофункціональні	421	437	441	457	475	112,8
Інші	44	44	83	49	54	122,7
Усього	970	979	1027	1037	1058	109,0

Розраховано і побудовано на основі даних Мінагрополітики України

ВИСНОВКИ

Державна підтримка процесів інтеграції та кооперації повинна зосереджуватися на відновленні виробничих потужностей, підвищенні рівня ефективності та конкурентоспроможності виробництва, ефективному управлінні, об'єднанні малих підприємств у кооперативи з метою оптимізації бізнес-діяльності та зменшення фінансових витрат за рахунок здешевлення виробництва та збуту продукції.

Мають бути розроблені дієві механізми виконання бюджетних програм, які б забезпечили найефективніший розподіл бюджетних коштів та найшвидше їх надходження до сільськогосподарських виробників. Виконання поставлених завдань має стабілізувати стан вітчизняного сільського господарства в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи, а в майбутньому - досягти стабільного зростання показників його розвитку та підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції сільського господарства на світових ринках. Необхідним також є розробка методики оцінки ефективності використання бюджетного фінансування та інших форм державної підтримки утворення й функціонування

кооперативів та інтеграційних об'єднань у вітчизняному агропромисловому комплексі.

State support of integration and cooperation should be focused on restoring capacities of production, increasing of its efficiency and competitiveness, rules of management, small businesses consolidation into cooperatives in order to optimize business activity and reduce financial costs with the help of producing reduction in price.

The effective mechanisms of budgetary programs that would ensure the most efficient allocation of budget funds and its fastest return to farmers should be developed. Implementation of these tasks should stabilize national agriculture in order to overcome the global financial crisis and to achieve the sustained development in the future. Besides it should increase the competitiveness of agricultural products in the world markets. It is also necessary to develop some methods of assessing the effectiveness of budget financing and other forms of state support for the establishment and functioning of cooperatives and integration associations in the national agricultural sector.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гужвина О. Г. Государство в интеграции агробизнеса за рубежом / О. Г. Гужвина // Известия вузов. Северо-кавказский регион. Общественные науки. - 2008. - №11. - С. 68-74.

2. Зябирова В. И. Бюджетная поддержка интеграционных процессов в сельском хозяйстве на региональном уровне / В. И. Зябирова // Никоновские чтения. - 2010. - № 15. - С. 91-92.

3. Новичкова О. В. Роль государства в развитии интегрированных формирований в свеклосахарном подкомплексе / О. В. Новичкова // Никоновские чтения. - 2010. - № 15. - С. 223-225.

4. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2009р. №

184-р // Офіційний вісник України. - 2009. - № 14. – 444 с.

5. Радченко О. Д. Бюджетне фінансування фермерських господарств / О. Д. Радченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. - № 2. - С. 42-47.

6. Радченко О. Д. Влияние государственного регулирования и интеграционных процессов на финансовое обеспечение малых предприятий / О. Д. Радченко // Никоновские чтения. - 2011.- № 16.-С. 136-144.

7. ІФС презентувала дослідження з питань фінансування аграрного сектору // Аграрний тиждень. Україна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://a7d.com.ua/2011/02/11>.